



Jaargang 60, no. 1 - januari 1983
Heemschut verschijnt 10x per jaar

Tijdschrift van de Bond Heemschut
opgericht in 1911
Beschermvrouw:
H.M. Koningin Beatrix

Uit de inhoud:

- Pionieren voor behoud historische N.S.-stations
- Het driemanschap van Buren
- 'Doesburg staat rood'

Foto omslag:

Tijdseinen in de loop der eeuwen.
Klokken en uurwerken in het Slot te Zeist, tentoongesteld t/m 27/2.

Redactie:

Drs. J. H. Bierenbroodspot-Rudolph
J. Roelfs Sr.

Redactiesecretaris:

P. A. Hengeveld-Brand

Vaste medewerkers:

A. J. Bartelds-Boshuizen,
Ter Apel (Noord Nederland)
D. van der Meulen, Assen
(Oost Nederland)
R. Lureman, Doetinchem
(Oost Nederland)
Drs. W. J. Pantus, Nijmegen
(Zuid Nederland)
G. Le Belle, Schoorl
(Noord West Nederland)
J. E. van der Wielen, 's-Gravenhage
(Zuid West Nederland)

Correspondentie voor de redactie aan:

Secretariaat Bond Heemschut,
Nieuwezijds Kolk 28,
1012 PV Amsterdam
tel. 020 - 22 52 92
of 020 - 23 09 94 (ledenadministratie)
postgiro 124326

Correspondentie voor advertenties:

Bosch & Keuning nv
Postbus 1, 3740 AA Baarn
tel. 02154 - 1 82 41
gironummer 4988

Vormgeving & Druk

Bosch & Keuning nv, Baarn

Het Nieuwe Bouwen, ook onderwerp van Monumentenzorg

De belangstelling voor 'jonge en jongere' bouwkunst is groeiende, gelukkig niet alleen bij vakmensen.

Zo bleken de vier in 1975 gehouden architectuurtentoonstellingen - Architectura, Americana, Amsterdamse School en Berlage - die globaal de periode van vóór 1900 tot 1930 bestreken, het publiek bijzonder aan te spreken.

Momenteel kan het publiek via een reeks tentoonstellingen in verschillende musea uitgebreid kennis maken met het zg. Nieuwe Bouwen, een stroming die in de twintiger jaren opbloede. Een ontwikkeling in het bouwen, die een breuk met de bestaande bouwtraditie betekende en waarbij opvattingen over maatschappijvernieuwing een belangrijke rol speelden. Ook integratie met de beeldende kunst was één van de uitgangspunten. Zoals echter meestal met een bepaalde stroming het geval is, onderging ook deze zeer verschillende invloeden en laat dan ook een vrij grote verscheidenheid aan voortbrengselen zien. Wel zijn alle producten van deze bouwkunst gebaseerd op het fundamentele principe dat de vorm uit de functie moet voortkomen, waarbij bij voorkeur niet-conventionele, industriële materialen zoals staal en beton werden toegepast. Het is te hopen dat voor deze richting in de architectuur - ook wel Nieuwe Zakelijkheid en Functionalisme genoemd - de publieke belangstelling, en daarmee waardering, zal toenemen.

Nederland bezit van deze architectuurrichting vele, ook internationaal, zeer bekende

gebouwen zoals het sanatorium Zonnestraal in Hilversum (1926/28) en de Van Nelle-fabriek in Rotterdam (1926/30) uit de beginperiode. Deze twee gebouwen zijn het zeker waard om behouden te blijven voor het nageslacht en inmiddels op de voorlopige monumentenlijst geplaatst. De officiële 'leeftijd' voor bescherming op grond van de monumentenwet - 50 jaar - zijn ze inmiddels al gepasseerd, maar om ze als 'levende' monumenten te behouden zullen wel de problemen die samenhangen met het herstel en het behoud van de (functionele) vorm dienen te worden opgelost. Anders dan met meer traditioneel geconstrueerde gebouwen, stelt het feit dat bij het Nieuwe Bouwen gebruik werd gemaakt van toentertijd nieuwe materialen en nieuwe constructiemethoden het repareren en zeker het 'stijl' zuiver restaureren ons voor grote - technische - problemen.

Ook het feit dat hun vorm zo specifiek voortkomt uit hun oorspronkelijke functie kan hun behoud als dit een andere of veranderde functie met zich meebrengt tot een discutabele zaak maken, omdat met die verandering van functie ook iets wezenlijks verloren is gegaan.

Het vanzelfsprekende, eenvoudige, functionele, kortom het 'moderne' dat een kenmerk is van het Nieuwe Bouwen spreekt zeker nog niet iedereen aan. Dezelfde mensen, die hun liefde voor oude gebouwen vrij gemakkelijk hebben uitgebreid tot die voor meer recente,

De Van Nelle-fabriek in Rotterdam (1926/30) die ontworpen werd door J. A. Brinkman en L. C. van der Vlugt.



maar wel traditioneel aandoende gebouwen zoals die van de Amsterdamse School, blijven vaak weinig begrip te hebben voor de waarde van deze gebouwen.

Toch moet nu worden voorkomen dat de producten van deze belangrijke architectuurstroming, nu ze juist extra zorg nodig hebben vanwege de slechte toestand waarin ze veelal verkeren, (verder) vernield worden of verloren gaan. Want dan zou ook een belangrijk onderdeel van onze gebouwde omgeving, een karakteristieke schakel van de gegroeide ontwikkeling, verdwijnen.

J.B.-R.

Het Nieuwe Bouwen

Tot en met 6 februari zijn de tentoonstellingen Het Nieuwe Bouwen in Rotterdam 1920-1960 in Museum Boymans-van Beuningen en de Algemene Voorgeschiedenis van het Nieuwe Bouwen in het Documentatiecentrum voor de Bouwkunst in Amsterdam (gebouw Droogbak vlakbij het Centraal Station) te zien.

Van 11 maart t/m 1 mei de Amsterdamse praktijk van het Nieuwe Bouwen in het Stedelijk Museum in Amsterdam.

Van 31 maart t/m 17 juli de samenhang van het Nieuwe Bouwen met De Stijl/Theo van Doesburg in het Haags Gemeentemuseum.

Van 3 april t/m 29 mei internationale aspecten van het Nieuwe Bouwen/CIAM in het Kröller-Müller-museum te Otterlo.

Van de Voorgeschiedenis en de Rotterdamse tentoonstelling zijn afzonderlijke catalogi verkrijgbaar.

(De expositie in Rotterdam is inmiddels met een maand verlengd).

Van de Brandeler: 'Monumenten van bedrijf en techniek maar stiefmoederlijk beschermd.'

Jhr. ir. L. A. van de Brandeler uit Hengelo-Gld. heeft in Oost-Gelderland de stoot gegeven voor de reddingsactie van de in deze regio zo lang met sloop bedreigde stationnetjes.

Van de Brandeler, die in Frankrijk en Canada werkte en zijn loopbaan afsloot bij Rijkswaterstaat, vindt dat de monumenten van bedrijf en techniek in ons land, zoals de spoorstations, maar stiefmoederlijke bescherming genieten. 'Eindelijk is er een beetje succes geboekt, maar je hart breekt als je ziet wat er de laatste jaren allemaal op dit gebied is afgebroken.'

Naast stations zijn molens en gemalen zijn grote 'liefde'. 'De stations zijn zo logisch geïntegreerd in dorp of stad. Aanvankelijk daarbuiten gebouwd, werden ze in een natuurlijk tempo door bebouwing omsloten. Als je zo'n station afbreekt amputeer je ook iets van stad of dorp.'

Los van de bouwkundige aspecten wil deze deskundige vooral wijzen op de grote sociale betekenis van het station. 'Daar kwamen de mensen bijeen die met de stoomtrein meegingen. Daar werden de mooie verhalen verteld. Daar ook hebben heel wat echtparen hun eerste afspraakje gemaakt.'

Hij vindt dat sommige gemeenten te snel zuchten voor de druk van NS-zijde: 'Het spoor heeft eigen belang te verdedigen, de gemeentebesturen moeten niet verwachten dat meteen al hun richting wordt opgepraat. Kijk naar Wisch, dat veel te vroeg heeft afgehaakt. Als ze daar dezelfde strijd hadden gevoerd als in Aalten of Winterswijk had Varsveld misschien nu nog bestaan. Een aanvaardbare bestemming voor dat station was dan best gevonden, ondanks alle tegenslagen die er zijn geweest. In Wolfheze en Vorden is het uiteindelijk toch ook gelukt?'

In algemene zin vergelijkt hij dit aspect van de stationsstrijd met de bestemming voor leegkomende boerderijen op het platteland. 'Die breek je toch ook niet allemaal af?'



Jhr. ir. A. L. van de Brandeler, gangmaker voor de reddingsactie in Oost-Gelderland.
Foto: Henk Westerveld, Aalten

DEVENTER SPOORBRUG

Van de Brandeler, voor wie de 80 leeftijdsjaren nauwelijks schijnen te tellen, staat nog dagelijks op de bres voor onze spoorwegmonumenten.

Voor het behoud van de (dit jaar tussen mei en september gesloopte) Deventer spoorbrug deed hij zelfs een beroep op Mrs. Thatcher, de Britse premier. Vergeefs, naar achteraf bleek.

'Vergeet niet dat die oeververbinding pal na de oorlog als enkelsporige bailey-brug door The Royal Engineers is gebouwd. Ik hoopte dat de binding met Engeland, en de voor ieder zichtbare herinnering aan een belangrijke bevrijdingsepisode, emotioneel wel wat zou losmaken, nog afgezien van het historisch-architectonische aspect.'

'Dat', zo vervolgt jhr. Van de Brandeler, 'mevr. Thatcher om die reden in Nederland

haar invloed zou aanwenden, ook al omdat hier nauwelijks serieuze reddingspogingen zijn ondernomen. Ik had niet de illusie dat het zou helpen,' aldus Van de Brandeler, 'oude studievrienden verklaarden mij zelfs voor gek, maar ik vond het mijn plicht om alles te proberen wat op dat moment in mijn vermogen lag. De persoon doet in zo'n geval niet ter zake.'

Van de Brandeler gokte ook op de vlucht die de industriële archeologie in Engeland heeft aangenomen. Ze is daar, met steun van overheid en bedrijfsleven, in veel gevallen verder ontwikkeld dan hier.

Hij is blij dat in Winterswijk de reddingsactie de steun geniet van een breed deel van de bevolking. Zowel van jong als oud.

Lof zwaait hij toe aan mevr. Albrecht, die, ondanks beperkte mogelijkheden, de mensen in haar woonplaats enthousiast wist te maken. En, wat Aalten betreft, aan burgemeester Douke Bekius. Van de Brandeler hamert op het noemen van beider namen. Het uit 1885 daterende Aaltense station is, mede door de inzet van de burgemeester, door de NS geheel in oude stijl gerestaureerd. Bekius is in monumenten-kringen geen onbekende. Hij verdiende eerder z'n sporen met de restauratie van monumenten in Bredevoort en de moeizaam verlopen aanwijzing van dit voormalige Oranje-vestingstadje tot beschermd stadsgezicht. Van de Brandeler: 'Ere wie ere toekomt'.

Dat hij zelf nogal vaak op de voorgrond treedt, bekijkt hij louter zakelijk. Het strijdbare in zijn persoonlijkheid houdt hem actief en wat dat betreft is er nog genoeg te doen. Het moet Van de Brandeler van het hart dat 'die echte strijd' soms ontbreekt bij de beschermingsorganisaties, waarvan je het wel zou verwachten. Hij duidt op het verschijnsel van de 'vergaderkoorts' en betreft daarin mede de in Nederland nauwelijks ontwikkelde industriële archeologie.

Van de Brandeler: 'Vergaderen is prachtig, maar er moeten ook resultaten komen. Ik zie daarvan veel te weinig. Aan gezellig tegen elkaar aanpraten, en niets doen, heeft niemand wat. Ik heb vaak het idee dat steeds meer mensen in die clubjes gaan zitten omdat ze het zo interessant vinden. Thee en borrel worden op het laatst belangrijker dan de eigenlijke doelstelling.'